

Veliki rat - zaboravljeni rat? 1914.-2014. **Kako pridobiti učenika da se zainteresira za ovu kompleksnu materiju?**

U članku autorica iznosi model rada i rezultate interdisciplinarnog projekta *Veliki rat - zaboravljeni rat? 1914.-2014.* koji se provodio u Školi primijenjene umjetnosti i dizajna iz Zagreba tijekom drugog polugodišta šk. god. 2013./2014. i početkom šk. god. 2014./2015. Projekt je realiziran na redovnoj nastavi predmeta povijesti, crtanja i slikanja i grafičkog dizajna, a u projektu su sudjelovali nastavnici i učenici Grafičkog odjela. Za ovaj projekt Hrvatska udruga nastavnika povijesti i Hrvatsko-američka kulturna udruga dodijelile su profesorici Smiljani Lazić-Marinković posebnu nagradu.

Ključne riječi: Veliki rat, Prvi svjetski rat, Obrtna škola, projektna nastava, motivacija, metodologija istraživanja, evaluacija.

Uvod

Teoretičari pedagogije smatraju da nema nemotiviranog učenika. Već samim dolaskom u školu učenik pokazuje određeni stupanj motivacije (pozitivne ili negativne). Motivacija može biti *intrinzična* (zadovoljenje u samoj aktivnosti) i *ekstrinzična* (postiže se nagradom izvana – ocjenom).

Stalno je prisutna borba s učeničkom motivacijom za nastavu i školu općenito, ali i s našom (nastavničkom) motivacijom. Tijekom godine (ne samo na početku školske godine) ključna su pitanja: kako unaprijediti svoju nastavu i time motivirati učenike? Kako motivirati sebe za daljnji rad i napredak? Kako se nositi s nedostatnom komunikacijom i koordinacijom nastavnika? Kako motivirati učenike, ali i kolege drugih predmeta, za rad na nekom projektu? Kako u projektnoj nastavi kurikularno integrirati sadržaje više nastavnih predmeta? Stalno moramo imati na umu „najvažnije je voljeti svoju struku i svoj posao, stalno raditi na unapređenju i razvoju vlastitih metoda te vjerovati u uspjeh. Ono što je nama zanimljivo, bit će i učenicima, ono što nas motivira, motivirat će i njih, ono što mi volimo, voljet će i oni.“¹

1 Ana Kadović, „Motivacija u nastavi povijesti“, <http://povijest.net/motivacija-u-nastavi-povijesti> (posjet 26.1.2015.).

Sl. 1.-2. Fotografije s otvorenja izložbe u Izložbenom salonu Izidor Kršnjavi u Školi primijenjene umjetnosti i dizajna u Zagrebu

Primjerom iz prakse, interdisciplinarnim projektom: *Veliki rat - zaboravljeni rat? 1914.-2014.*, iznijet ću kako su u Školi primijenjene umjetnosti i dizajna u Zagrebu nastavnici povijesti, crtanja i slikanja i grafičkog dizajna pridobili učenike i zainteresirali ih za ovu kompleksnu i važnu temu kao što je Prvi svjetski rat.

Projekt *Veliki rat - zaboravljeni rat? 1914.-2014.* realiziran je na inicijativu nastavnice povijesti, a u projektu su sudjelovali nastavnici² i učenici Grafičkog odjela Škole primijenjene umjetnosti i dizajna iz Zagreba. Projekt je u Kurikulumu škole planiran za drugo polugodište šk. god. 2013./2014. i početak šk. god. 2014./2015. Rezultati rada prezentirani su 11. studenoga 2014. na izložbi u Izložbenom salonu Izidor Kršnjavi u Školi primijenjene umjetnosti i dizajna u Zagrebu.

2 Mario Jurjević, Jure Kokeza, Zlatica Kovačiček Poljan, Vinka Mortigijja Anušić, Vlasta Pirnat, Ninoslav Poljan i Tomislav Tomić.

Motivacija

Projektna nastava od učitelja iziskuje mnogo planiranja i angažmana u pripremi, korištenje mnogih izvora znanja te pažljiv odabir sadržaja, metoda i oblika rada u skladu s postavljenim ciljevima i zadacima, za što je potrebna dodatna motivacija.

Na stranici Hrvatskog instituta za povijest Hrvatskog odbora za obilježavanje Prvoga svjetskog rata, objavljen je Poziv za prijavu na Međunarodni znanstveni skup *1914. – prva godina rata u Trojedinj Kraljevini i Austro-Ugarskoj Monarhiji*. Na istoj stranici objavljen je i Akcijski plan za obilježavanje Stogodišnjice Prvoga svjetskog rata, koji naglašava:

Velika je odgovornost resora obrazovanja da putem hrvatskog školskog sustava ususret i povodom Stogodišnjice Prvoga svjetskog rata promiče vrijednosti nastanka Europe kao zajednice ravnopravnih naroda proizašle iz zajedničke povijesti obilježene ratovanjima. Pritom je bitno istaknuti koja je bila uloga Hrvatske u oblikovanju današnje Europe te kako su europska i svjetska ratna zbivanja utjecala na formiranje hrvatske nacije i države. Smatramo potrebnim uputiti djecu i mladež da upoznaju život svojih predaka, izravnih i neizravnih sudionika Prvoga svjetskog rata, kako bi shvatila koliko rat razara obitelj i društvo u cjelini.³

Sl. 3. Plakat „Pričuvna bolnica Društva Crvenog križa“, Leopold Bogdan Poljan, uč. 4. raz. Mentori: Vlasta Pirnat, prof. grafičkog dizajna i Smiljana Lazić-Marinković, prof. povijesti.

Motivaciju nisam dugo tražila. Istražujući povijest škole saznala sam da je Obrtna škola u Zagrebu (danas Škola primijenjene umjetnosti i dizajna) svoju prošlost i

3 Vijoleta Herman Kaurić, *Hrvatska i Prvi svjetski rat 1914.-1918. | 2014.-2018. – Akcijski plan za obilježavanje Stogodišnjice Prvoga svjetskog rata* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2013), <http://1914-1918.com.hr/prvi-svjetski-rat/> (posjet 3.1.2014.).

sudbinu, od 1882. do 1918., dijelila s prošlošću i sudbinom Trojedne Kraljevine i Austro-Ugarske Monarhije. U vrijeme Prvoga svjetskog rata školsku zgradu je stavila na raspolaganje Društvu Crvenog križa te je u njoj bila smještena najveća i najsuvremenije opremljena bolnica za prihvatanje ranjenika u Hrvatskoj i Slavoniji.

Na Međunarodni znanstveni skup 1914. – *prva godina rata u Trojednoj Kraljevini i Austro-Ugarskoj Monarhiji* prijavila sam temu „Obrtna škola u Zagrebu u godinama Velikoga rata“ i nastavila s istraživanjem. Nove spoznaje prenosila sam učenicima i kolegama Grafičkog odjela te nastojala i njih zainteresirati za istraživanje. Vjerovala sam da će spoznaja da su sto godina ranije u istim prostorijama, umjesto učenika i nastavnika, boravili ranjenici, medicinske sestre i liječnici te da su i učenici Obrtne škole već u ljeto 1914. godine bili unovačeni i borili se na nekom od bojišta, biti motivacija učenicima da se zainteresiraju za ovu temu i shvate važnost Prvoga svjetskog rata za današnjicu i događaje u kojima i oni neizravno sudjeluju. Leopold Bogdan, učenik 4. razreda, to je i potvrdio napisavši u eseju o svom praktičnom radu sljedeće:

Za izložbu *Veliki rat – zaboravljeni rat*, na nastavi Grafičkog dizajna, izradio sam plakat posvećen Pričuvnoj bolnici Društva Crvenog križa, za vrijeme rata smještenoj u Obrtnoj školi u Zagrebu (danas Škola primijenjene umjetnosti i dizajna). (...) Za taj zadatak bio sam vrlo motiviran jer sam emocionalno jako vezan za svoju školu. Time sam bogatoj povijesti naše škole želio dati i svoj doprinos.

Projektna nastava

Prema teoretičarima pedagogije projektna nastava je svrhovit i organiziran proces aktivnog učenja u kojem učenici, u grupama ili samostalno, istražujući prema pažljivo planiranom projektu, dolaze do novih spoznaja. To je timska suradnička nastava koja se odvija po projektnoj metodi, a sastoji se od 8 koraka: pronalaženje teme, formuliranje cilja, planiranje, provedba projekta, uređivanje sakupljenih informacija, formuliranje rezultata, predstavljanje rezultata, refleksija o projektu. U njoj su kultura komunikacije, timski duh i suradničke sposobnosti isto toliko važne kao i rješenje postavljenih zadataka. Projektna nastava potiče angažman i samodisciplinu kod učenika kao i odgovornost za preuzete obveze. To je vrsta istraživačkog učenja pri kojem je intrinzična motivacija glavni pokretač.

Motivaciju učenika, njihov uspjeh i njihovo duže pamćenje naučenih sadržaja moguće je poboljšati projektnom metodom. Pri upotrebi te metode nastavnici na trenutak ostavljaju svoj predmet kako bi se s učenicima posvetili problemu koji su sami odabrali i koji je pomalo nadpredmetan, a koji je učenicima posebno interesantan. Oni zajedno i odgovorno planiraju koje ciljeve žele postići te rade u grupama ili pojedinačno, primjenjujući različite oblike učenja kako bi postigli zadane ciljeve. Na koncu svaka grupa predstavi produkt svoga rada.⁴

4 Marko Pranjić, *Didaktika* (Zagreb: Golden Marketing-Tehnička knjiga; Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2005), 289.

Projekt Veliki rat - zaboravljeni rat? 1914.-2014.

- Nastavni predmeti: povijest, hrvatski jezik i književnost, crtanje i slikanje, grafički dizajn
- Nastavna cjelina:
 - a) povijest: Prvi svjetski rat od 1914. – 1918.
 - b) crtanje i slikanje: Crtanje i slikanje portreta; Crtanje i slikanje akta.
 - c) grafički dizajn: Oblikovanje/dizajniranje vizualnih poruka integriranog sadržaja; Idejno likovno oblikovanje/dizajniranje plakata, oglasa, slogana, brošure.
- Ciljevi projektne nastave - razviti kod učenika:
 - interes za istraživački način rada i učenja, interdisciplinarnost i kroskurikularnost (povijest, književnost, umjetnost)
 - samostalnost pri organiziranju rada, socijalno učenje i kriterije za samovrednovanje
 - sposobnost da stečena znanja i vještine integriraju te sami koncipiraju nove vidove vizualnih poruka
 - vještinu prezentiranja realiziranog zadatka i kritički odnos prema svojem i tuđem radu
 - sposobnost da stečene kompetencije i vještine primjene u daljnjem radu (životu).

Krajnji je cilj projekta prezentacija radova na izložbi u Školi i drugim zainteresiranim institucijama.

- Zadatci projektne nastave - učenici će:
 - razviti vještinu kritičkog razmišljanja, zaključivanja, promatranja i vrednovanja povijesnih događaja iz perspektive vremena u kojem su se dogodili
 - spoznati ulogu izvora i literature u objašnjavanju prošlosti
 - naučiti pronaći i sažeti relevantne informacije iz različitih izvora
 - razviti vještinu pisanog i ilustrativnog priopćavanja povijesnih informacija
 - razviti sposobnost samostalnog učenja i odgovornosti za preuzete obveze
 - naučiti uvažavati tuđe mišljenje i surađivati da bi zajedno ostvarili cilj.
- Trajanje projekta: šest mjeseci (drugo polugodište šk. god. 2013./2014. i dva mjeseca na početku šk. god. 2014./2015.), do 11. studenoga 2014.
- Prezentacija i vrednovanje projekta: vrijeme održavanja izložbe
 - 11.-21. studenoga 2014. u Izložbenom salonu Izidor Kršnjavi u Školi primijenjene umjetnosti i dizajna u Zagrebu

- 16.-17. prosinca 2014. u Staroj gradskoj vijećnici u Zagrebu, uz održavanje znanstvenog skupa „Zagreb u Prvom svjetskom ratu“, Odsjeka za povijest, Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i grada Zagreba.
- Tijek (koraci) projektne nastave:
 1. pronalaženje teme - određivanje teme (zadatka) projekta
 2. formuliranje cilja istraživanja
 3. planiranje - davanje smjernica za istraživanje, izrada plana rada
 4. provedba projekta - prikupljanje literature/podataka
 5. uređivanje sakupljenih informacija - istraživanje
 6. formuliranje rezultata - obrada i analiza podataka
 7. predstavljanje rezultata - određivanje vremena trajanja i kriterija vrednovanja prezentacije
 8. refleksija o projektu i evaluacija - prezentacija i vrednovanje projekta.

Pronalaženje teme, formuliranje cilja, planiranje – motivacija (1.-3.)

Na nastavi povijesti učenici su različitim motivacijskim tehnikama poticani na samostalno istraživanje o Prvom svjetskom ratu. Prezentirala sam vlastitu sakupljenu građu koja se sastojala od knjiga, novinskih članaka, filmskih isječaka, internetskih stranica i sl. kako bi učenike motivirala i pridobila za ovu kompleksnu materiju. Da bi projekt bio uspješno realiziran, potrebno je prethodno precizno definirati projektni zadatak. Budući da je naš projekt bio vrlo složen, morali smo dobro razmisliti o međusobnoj podijeli zadatka: prema kompetencijama (nastavnici – mentori) te afinitetima ili stupnju zainteresiranosti za neku temu ili medij (učenici). Profesorima i učenicima Grafičkog odjela prepušteno je da sami odaberu zadatke koje će obraditi. Nakon usvajanja informacija koje su im prezentirane na nastavi povijesti, učenici su kroz međusobnu diskusiju bolje **definirali teme** koje će obraditi, **formulirani su ciljevi**, napravljen je **plan rada** i definirani su rokovi (datum izložbe).

Motivacijske tehnike (verbalne metode, vizualne/auditivne metode, izvanškolska terenska nastava, slobodan izbor), pružaju učenicima mogućnost razvijanja istraživačkih i komunikacijskih vještina, kritičkog mišljenja, prosuđivanja, suosjećanja i kreativnosti.

Provedba projekta, uređivanje sakupljenih informacija, formuliranje rezultata - metodologija istraživanja (4.-6.)

To je najvažnija faza rada, bez koje je nemoguće dobro realizirati zadatak projekta - **istraživanje**.

Učenici su poticani da istražuju na više načina i iz više različitih izvora:

- čitanjem historiografskih i izvornih tekstova (prilog 1.)
- čitanjem literarnih tekstova (prilog 1.)
- čitanjem tiskovina iz vremena Velikoga rata, a također i suvremenih tiskovina (prilozi 2.-4.)
- pregledavanje internetskih sadržaja (prilozi 1.-4.)
- razgovor s poznavateljima problema (prilog 1.).

U procesu projektne nastave postiže se bolja motivacija učenika za rad. Učenike se potiče na istraživanje i povezivanje novih informacija i stečenog znanja te na njihovu novu, kreativnu primjenu i prezentaciju.

Nakon istraživanja vezanog uz temu projekta, pristupilo se istraživanju dizajnerskih metoda komunikacije. Cilj vizualne komunikacije može biti samo prijenos informacija na jedan likovno zanimljiv način, a može biti i pokušaj podizanja razine svijesti o nekom problemu.

I na kraju, učenici su imali priliku sami odabrati dizajnerske medije kroz koje će prezentirati svoje vizualne poruke. Pritom učenici:

- dublje povezuju znanje, promišljanje i kreativnost
- razvijaju komunikacijske vještine i osjećaj za kritičnost
- razvijaju sposobnost objektivnog vrednovanja svojega i tuđeg rada.

Predstavljanje rezultata, refleksija o projektu – evaluacija (7.-8.)

Pri kraju završnih radova na projektu, potrebno je obratiti pažnju i na prezentaciju radova.(...) U tom procesu važan je i postupak vrednovanja i samovrednovanja kao jedan od bitnih elemenata projektne nastave. Postupkom vrednovanja kod učenika se razvija osjećaj ozbiljnosti prema radu, svojem i tuđem, razvija se kritičnost i samokritičnost. Kao kriteriji vrednovanja mogu se postaviti: točnost istraživačke teme i prezentirane ideje, zanimljivost prezentacije i atraktivnost dizajna. Tim postupkom navodi se učenike da razmišljaju o elementima koji čine neku prezentaciju više ili manje uspješnom, odnosno usvajaju se kriteriji vrednovanja prezentacije.⁵

Nastavnik, osim završnog rada – autentičnog zadatka, ocjenjuje i nastavni proces.

Alternativnim ocjenjivanjem vrednuje se kako učenici rješavaju zadatak, njihove aktivnosti (nedostaci, slabosti) i napredak pojedinog učenika. Alternativna ocjena uključuje i samoocjenjivanje; učenici ocjenjuju svoj rad i rad ostalih učenika, (...). Autentični ili alternativni zadaci doprinose kakvoći i trajnosti usvojenog znanja, razvijaju različite misaone procese te potiču u učenika originalnost, otvorenost i prilagodljivost u postupcima i razmišljanju (prije svega glede samoocjenjivanja nastavnog procesa, završnih radova i osobne mape).⁶

5 Vlasta Pirnat, *Priprema za nastavnu cjelinu: Oblikovanje (dizajniranje) vizualnih poruka integriranog sadržaja - idejno likovno oblikovanje/dizajniranje plakata, oglasa, slogana, brošure* (Zagreb: Škola primijenjene umjetnosti i dizajna, 2014-2015).

6 Danijela Trškan, *Provjera znanja i ocjenjivanje u nastavi povijesti* (Zagreb: Srednja Europa, 2004) 144.

Jedno od najboljih i najobuhvatnijih rješenja našega projekta je idejno likovno oblikovanje kataloga za izložbu *Veliki rat – zaboravljeni rat* (sl. 4.), Igora Kurtova, učenika 3. razreda, koje se pokazalo kao najbolje rješenje koje na suvremen način prezentira projekt i izložbu. Katalog odlično ilustrira uspješnost integriranja sadržaja.

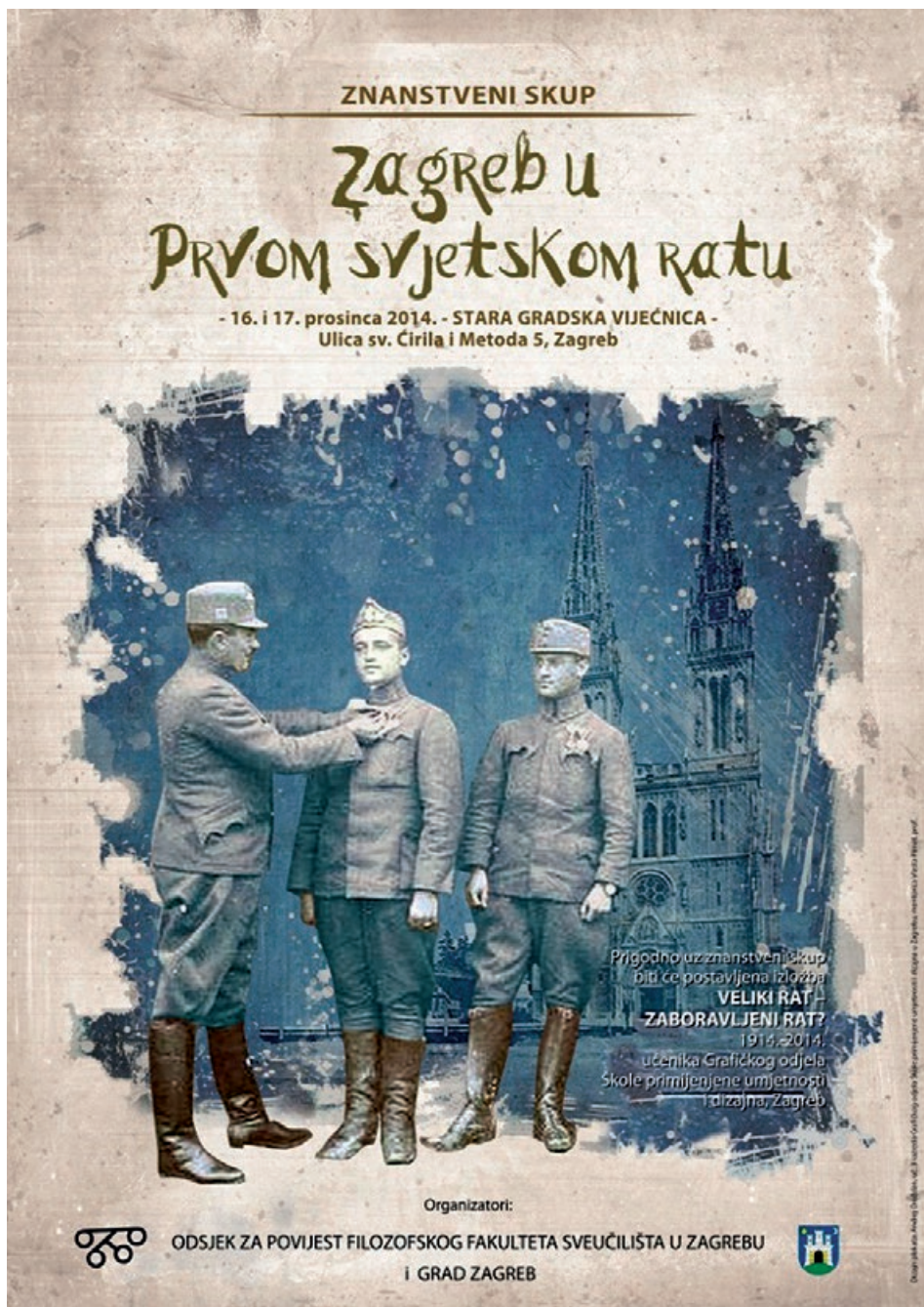

Sl. 4. Katalog izložbe, Igor Kurtov, uč. 3. raz., mentor Vlasta Pirnat, prof.

Odličan učenički rad bio je i rad učenika 3. razreda Andreja Droždana koji je realiziran kao rješenje za Plakat, Pozivnicu i korice Programске knjižice za Znanstveni skup *Zagreb u Prvom svjetskom ratu*, Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Grada Zagreba (sl. 6.). U vlastitu ilustraciju učenik je integrirao vizualne elemente iz povijesti. Isti učenik autor je Plakata i Pozivnice za izložbu *Veliki rat – zaboravljeni rat* (sl. 5.), koja je rezultat našega projekta. Plakati su realizirani na nastavnom predmetu Grafički dizajn.

Sl. 5. Plakat, Andrej Droždan, uč. 3. raz., mentor, Vlasta Pirnat, prof.

Sl. 6. Plakat, Andrej Droždan, uč. 3. raz., mentori: Vlasta Pirnat, prof. i Smiljana- Marinković, prof.

Na izložbi su se našli i svi važniji povijesni likovi koji su na drugom nastavnom predmetu - Crtanje i slikanje odlično ilustratorski i dizajnerski oblikovani.⁷ Zlatica Kovačićek Poljan i Ninoslav Poljan, akademski slikari i nastavnici Crtanja i slikanja na Grafičkom odjelu Škole primijenjene umjetnosti i dizajna u Zagrebu naglašavaju:

Važnu ulogu u tome imaju i sklonosti učenika u likovnom izražavanju. Primjerice, Anna, učenica 4. razreda, koja izvanserijski slika portrete u akvarelu, naslikala je portrete najistaknutijih osoba toga vremena, poput Franza Ferdinanda (sl. 7.) i Svetozara Borojevića. Izvedeni radovi pokazuju zavidnu crtačku i slikarsku vještinu, a neki od njih i izuzetnu.

Sl. 7. Portret Franza Ferdinanda. Anna Artušenko, uč. 4. raz, mentor Ninoslav Poljan, prof

Sl. 8. Portret Svetozara Borojevića. Ana Marija Kerošević, uč. 4. raz, mentor Zlatica Kovačićek Poljan, prof.

⁷ Rezultati projekta prezentirani su: Smiljana Lazić Marinković, „Veliki rat – zaboravljeni rat?“, http://ss-primijenjenaumjetnostidizajn-zg.skole.hr/projekti_akcije/povijest_smiljana_lazic_marinkovic_prof_savjetnik/1_svjetski_rat_veliki_rat_zaboravljeni_rat

Sl. 9. Ruska carska obitelj, Ivan Stanišić, uč. 4. raz., mentor Zlatica Kovačićek Poljan, prof.

Sl. 10.-11. Fotografije s otvorenja izložbe u Staroj gradskoj vijećnici u Zagrebu.

Prilozi:**Prilog 1.: Predložak za analizu i interpretaciju pisanih povijesnih izvora****Izlaganja na okruglom stolu *Prvi svjetski rat – ključ za razumijevanje 20. stoljeća* koji je održan u organizaciji Odjela za povijest Matice hrvatske i Hrvatskog odbora za obilježavanje stogodišnjice Prvoga svjetskog rata u Zagrebu⁸:**Željko Holjevac:

Prvi svjetski rat ključ je hrvatske sudbine, ali i sudbine cijele Europe i svijeta u kratkom 20. stoljeću. To je prvi globalni, totalni rat u povijesti koji je zahvatio cijelu zemaljsku kuglu i u kojem su sudjelovali milijuni vojnika na bojištima, dok su milijuni civila u pozadini radili za ratne potrebe. (...)

Prvi svjetski rat označio je kraj europske dominacije u povijesti, a to je bio i svojevrsni kraj Europe kao središta svjetske povijesti. Istodobno počelo je jačanje američkog utjecaja, a vidimo danas da je Amerika posvuda prisutna u svijetu. Prvi svjetski rat uveo je SAD na mala vrata u svijet. (...)

Kad već govorimo o pjesmama toga doba, u početku je u njima prevladavala prilično bombastična ratna promidžba, a onda, kako je rat odmicao, u prvi je plan dolazila tragičnost svjetskoga krvoprolića. Tako se npr. 1915. organiziralo u krugu Radićeve seljačke stranke izdavanje zbirke pjesama u kojoj već iz naslova vidite na čemu je naglasak: *Hrvatske seljačke pjesme izpjevane za vrijeme prvoga i Bože daj zadnjega svjetskog rata*. Onda dolazimo do 1917., kada u Splitu izlaze „gladni soneti“ (...). Završit ću ovom prilikom stihovima iz pjesme *Slava svima* Josipe Radošević iz 1917. koji imaju domoljubnu, ali i ratom obilježenu čovjekoljubnu crtu: „*Slava svima, što su dali / Cijeli život za svoj dom, / Pa ma bio kako malen / Na širokom svijetu tom! // Slava svima, što još idu / U krvavi bojni vir, / A u srcu svome žele / Cijelom svijetu samo – mir.*“

Vijoleta Herman Kaurić:

(...) U svojim sam istraživanjima usmjerena na svakodnevicu i uistinu mogu reći da su apsolutno svi, bez obzira na dob, spol, stručnu spremu i slično, dali sve što su mogli da bi pomogli ljudima koji su stradali. Pritom sam sve vrijeme imala osjećaj da se pomagalo najbližima, da se različitim akcijama pomagalo ranjenicima npr. u zagrebačkim bolnicama, s uvjerenjem da će hrvatskim ranjenicima negdje daleko na bojištima pomoći oni koji su bili tamo. To je bio uzajamni reciprocitet: mi pomažemo jednima, drugi će pomoći našima, bližnjima, ženama, rođacima (...) kako bi što lakše preživjeli rat. Koliko je bilo teško vojnicima na bojištima, toliko je bilo teško u pozadini. Praktički sve što se imalo slalo se na bojište, a ono što je ostalo u osnovi je bilo tek za preživljavanje. (...)

8 „Prvi svjetski rat ključ hrvatske sudbine“, *Vijenac* 531-533 (10. srpnja 2014), <http://www.matica.hr/vijenac/531%20-%20533/Prvi%20svjetski%20rat%20klju%C4%8D%20hrvatske%20sudbine/> (posjet 3. 8. 2014.).

Izbijanjem rata prvi ranjenici stigli su u Zagreb upravo na rođendan Franje Josipa. Bio je 18. kolovoza i grad je bio svečano okićen jer je kraljev rođendan bio državni praznik. Svi koji su bili na slavljima sjatili su se na glavni kolodvor kako bi dočekali ranjenike i saznali najnovije informacije o tome što se događa na bojištima. Prije sama rođendana kralj je zapovjedio da se sve manifestacije održavaju u korist ranjenika i tako je ostalo sve četiri godine rata: sve što se organiziralo u tjednu oko rođendana išlo je u korist ranjenika. Taj tjedan preteča je tjedna Crvenog križa koji je poslije, nakon rata, prebačen u peti mjesec. (...)

Filip Hameršak:

(...) Uzeo sam autobiografije nižih časnika i običnih vojnika. Neki od njih poslije su bili politički aktivni, poput Vladka Mačeka i Josipa Broza. Ali ključno je da su tijekom Prvoga svjetskog rata bili na bojištu na nekom niskom položaju. Svi su imali različit odnos prema ratnim ciljevima. Neki su se borili za Austro-Ugarsku jer im je to bila dužnost. Neki su se borili jer su morali pa su se prvom prilikom predavali ili bi prebjegli. (...)

No različiti pogledi na politiku ponajviše su vrijedili za pismene i školovane ljude, koji su tada bili u izrazitoj manjini. Dvije trećine vojnika koji su bili mobilizirani iz Hrvatske, Slavonije i Dalmacije bilo je nepismeno i nisu nikada ni došli do razine čitanja novina, (...)

Filip Hameršak, prir. „Priče veterana - Ulomci priča veterana Prvoga svjetskoga rata“. *Hrvatska revija* 3 (2014):⁹

Misli, kako iznijeti živu glavu iz rata, sve me više zaokupljaju. Počeo sam vjerovati u nemogućnost te sreće. Na kraju krajeva, ne može se zamisliti da jedan čovjek kroz četiri godine neprestanoga života po rovovima i jurišima ostane živ, a uz to još ne bude ni ranjen, kao što je to slučaj kod mene. Počeo sam strahovati za život i onda kada ni najmanjeg razloga za to nije bilo. U momentima sam se tresao od straha. (...) Odlučio sam pošto poto dopasti rane i tako se spasiti rovova. Sinoć sam otišao na jedno mjesto u rovu preko koje metci stalno prolijeću. Tu se neprestano događaju slučajevi ranjanja, pa čak i pogibije. Sklonio sam glavu, a ruke digao u vis. Kada su me zabolile, onda sam mijenjao čas lijevu čas desnu, ali uzalud.

Mato Blažević, *Zaboravljeni grobovi*, Zagreb 1994., str. 187-188.

9 Filip Hameršak, prir. „Priče veterana - Ulomci priča veterana Prvoga svjetskoga rata“, *Hrvatska revija* 3 (2014), <http://www.matica.hr/hr/429/%20Pri%C4%8De%20veterana/> (posjet 26.1.2015)

Svjetski ratu, prokleta nemani, / Pol' Evrope skorom utamani! / Milijuni sirotinje
pade, / Ko ostade ima nove jade. / Nedaj Bože, da i naše mladje, / U buduće takva
štogod snadje. / Alaj rate, samog vruga brate, / Nikad ne ću zaboravit na te! / Sve
vas braćo po redu pozdravlja - / Guslar Grgo, Janko i svi drugi, / A ti rate: za uvjek
proklet budi!

Peter Stanković (priredio), *1609 dana na fronti od Grge Turkalja-Guslara*,
Winnipeg 1930., str. 269

- Uvodna pitanja za nastavnike (prilozi 1.-2.):
 - Zašto je važno korištenje izvora u nastavi povijesti?
 - Zašto ja kao učitelji želim da moji učenici pročitaju ovaj tekst?
 - Što se nadam da će moji učenici razumjeti kad pročitaju tekst?
 - Što želim da moji učenici učine kad pročitaju tekst?
- Uvodna pitanja za učenike (prilozi 1.-2.):
 - Kakva je to vrsta pisanog izvora? Zašto se izvor sačuvao?
 - Tko je napisao izvor? Kada je napisan? Za koga je napisan? Zašto je napisan?
 - Koja je razlika između primarnih i sekundarnih povijesnih izvora?
 - Možemo li razumjeti djelovanje ljudi u prošlosti ako znamo ishod događanja?

Predložak za analizu i interpretaciju pisanih povijesnih izvora (prilozi 1.- 2.)

Koristeći se predloškom za postavljanje pitanja, analizirajte i interpretirajte zadane povijesne izvore. Proučite svoj izvor i odredite što vam on govori o događajima u Prvom svjetskom ratu. Svoje zaključke sažmite u najviše deset točaka. Nađite para koji je radio s drugim izvorom i, koristeći se bilješkama, napišite zajedničke zaključke.

- Pitanja za analizu:
 - Tko je napisao taj izvor? Kada je napisan? Za koga je napisan? Zašto je napisan?
 - Što vam izvor govori o poziciji i razmišljanju autora? Koje su glavne poruke koje autor želi prenijeti?
 - Koliko se tekst i slika podudaraju? Postoji li predrasuda ili stereotip na slici?
 - Što vam izvor govori o stavovima prema ratu, osjećajima prema drugoj strani?
 - Jesu li informacije točne? Mogu li se informacije iz ovog izvora potvrditi drugim izvorima?
 - Postoje li dokazi o utjecaju ovog izvora na ljude za koje je napisan?¹¹

11 Pitanja za analizu i interpretaciju (prilozi od 1.-4.) usporediti s Loranda Miletić, „Pisani i slikovni izvori u nastavi povijesti“, *Materijali sa stručnih skupova Analiza i interpretacija pisanih i slikovnih izvora u nastavi povijesti*, http://www.azoo.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=5026:materijali-sa-strunih-skupova-analiza-i-interpretacija-pisanih-i-slikovnih-izvora-u-nastavi-povijesti&catid=273:-povijest&Itemid=464. (posjet 26. 1. 2015.).

Prilog 3.: Predložak za analizu i interpretaciju karikature

Karikature u *Ilustrovanom listu*:¹²

12 Vidi bilješku 10.

Koristeći se predloškom za postavljanje pitanja, analizirajte i interpretirajte zadane karikature. Raspravite u grupi kako biste vi iskoristili zadane slikovne izvore u nastavi. U kojem dijelu sata biste ih koristili i u kojem kontekstu? S kojim ciljem? Koje strategije biste primijenili u radu sa zadanim slikovnim izvorima? Koja biste pitanja postavili? Zašto su karikature bile toliko važno sredstvo komunikacije 1914.-1918.?

- Pitanja za analizu:
 - Opišite što vidite u pozadini, prvom planu, sredini. Opišite likove koji su portretirani u karikaturi. Kako su odjeveni? Što rade?
 - Provjerite datum i godinu kada je karikatura objavljena. Na koji se događaj ili pitanje ona odnosi?
 - Što znate o tom događaju ili pitanju te o ljudima na karikaturi?

- Možete li prepoznati bilo koji lik na ovoj karikaturi? Ako su to stvarni ljudi, imenujte njih i njihovu funkciju u vrijeme kada je karikatura nastala.
- Što znači tekst pod slikom? Bi li on trebao biti humorističan ili ironičan?
- Identificirajte simbole koje karikaturist koristi, ako ih ima. Zašto je umjetnik upotrijebio baš te simbole?
- Kakav je stav karikaturista prema subjektu njegove karikature? Pozitivan ili negativan? Laskajući ili kritički?
- Navedite neke druge povijesne izvore koji bi vam mogli pomoći da provjerite svoje zaključke o ovoj karikaturi.
- Koliko je ova karikatura učinkovita u postizanju svoga cilja? Je li promijenila vašu interpretaciju događaja, pitanja ili osoba na koje se odnosi?¹³

¹³ Usporedi s Miletić, „Pisani i slikovni izvori u nastavi povijesti“.

Prilog 4.: Predložak za analizu i interpretaciju slike/ fotografije¹⁴

Njemački car Wilhelm II. Hohenzollern

Ruski car Nikolaj II. Romanov

Austro-ugarski feldmaršal Svetozar Boroević (Borojević) von Bojna.

Hrvatski domobran

14 Preuzete redom: „Ruski car Nikolaj Romanov bio za stvaranje Velike Srbije“, <http://srbin.info/2012/12/14/ruski-car-nikolaj-romanov-bio-za-stvaranje-velike-srbije/>; „Kaiser Wilhelm II“, <http://www.comicvine.com/kaiser-wilhelm-ii/4005-9630/>; „Svetozar Borojević“, https://hr.wikipedia.org/wiki/Svetozar_Borojevi%C4%87; „Aktualnosti: Najava međunarodnog znanstvenog skupa“, <http://www.isp.hr/1914-najava-medunarodnog-znanstvenog-skupa/>; https://www.google.hr/?gws_rd=ssl#q=1.svj.rat+slike; „Borojević Svetozar general“, <http://www.cro-eu.com/forum/index.php?topic=990.0>; „Održan okrugli stol 'Hrvatska i Prvi svjetski rat'“, <http://www.hkv.hr/vijesti/hrvatska/17951-u-hrvatskom-slovu-odrzan-okrugli-stol-hrvatska-i-prvi-svjetski-rat.html>; „Deset tumačenja ko je kriv za Prvi svjetski rat“, <http://www.nezavisne.com/novosti/bih/Deset-tumacenja-ko-je-kriv-za-Prvi-svjetski-rat/230875>; „Prvi svjetski rat“, https://hr.wikipedia.org/wiki/Prvi_svjetski_rat#/media/File:Waffenstillstand_gr.jpg

Domobranci 25. (zagrebačke) pješačke pukovnije

Vojnici u rovovima

Vojnici u rovovima

Potpisivanje primirja s Njemačkom, 11. studenoga 1918. u 11 sati, u željezničkom vagonu u šumi Compiègne u sjevernoj Francuskoj.

Koristeći se predloškom za postavljanje pitanja, analizirajte i interpretirajte zadane slike/fotografije. Raspravite u grupi kako biste vi iskoristili zadane slikovne izvore u nastavi. U kojem djelu sata biste ih koristili i u kojem kontekstu? S kojim ciljem? Koje strategije biste primijenili u radu sa zadanim slikovnim izvorima? Koja biste pitanja postavili?

- Pitanja za analizu:
 - Opišite likove koji su naslikani/fotografirani: Gdje se nalaze? Što rade?
 - Što vidite u pozadini, prvom planu, sredini? Što vam to govori?
 - Možete li prepoznati bilo koji lik na ovim slikama/fotografijama? Ako su to stvarni ljudi, imenujte njih i njihovu funkciju u vrijeme kada je slika/fotografija nastala.
 - Jesu li likovi prikazani realistično ili su pretjerani? Ako su pretjerani, na koji način su pretjerani?
 - Prikazuje li naslikani/fotografirani portret neke osjećaje?
 - Što je, prema vašem mišljenju, na ovom portretu istaknuto? Zašto?
 - Što mislite kad je slika/fotografija nastala (godina, razdoblje, događaj)?
 - Što znate o tom događaju ili o ljudima na slici/fotografiji?
 - Navedite neke druge povijesne izvore gdje možete provjeriti svoje zaključke o ovoj slici/fotografiji?

- Je li slika/fotografija potakla neka pitanja na koja biste htjeli dobiti odgovore?¹⁵

Predložak za interpretaciju i analizu učeničke kreativne prezentacije slike/plakata

Koristeći se predloškom za postavljanje pitanja, interpretirajte i analizirajte vašu kreativnu prezentaciju slike/plakate. Raspravite u grupi kako ste vi iskoristili zadane pisane i slikovne izvore u nastavi grafičkog i likovnog dizajna. U kojem dijelu sata ste ih koristili i u kojem kontekstu? S kojim ciljem? Koje strategije ste primijenili u radu sa zadanim pisanim i slikovnim izvorima?

- Pitanja za interpretaciju:
 - Kojoj ste se ciljanoj publici željeli obratiti porukom?
 - Što bi ciljana publika trebala učiniti potaknuta vašom porukom?
 - Koje ste simbole koristili kako bi poruka bila upečatljivija?
 - Koje ste slogane koristili kako biste najbolje prenijeli poruku?
 - Koje boje dominiraju površinom vaše slike/plakata i zašto?
 - Koje ste propagandne tehnike koristiti i zašto?

Zaključak

Ovim sam radom željela istaknuti važnost i vrijednost projektne nastave, osobito one koja ima više integriranih sadržaja (povijest, književnost, grafički i likovni dizajn) i koja je slobodna u pristupu. Projektna nastava je iskustvena nastava koja uključuje cjelovito učenje. U procesu projektne nastave postiže se bolja motivacija učenika za rad. Učenike se potiče na istraživanje i povezivanje novih informacija i stečenog znanja te na njihovu novu, kreativnu primjenu i prezentaciju. Takva nastava pruža mogućnost promišljanja i spoznaje estetskih i etičkih vrijednosti te mogućnost podizanja razine svijesti o nekom problemu. To je nastava u kojoj učenici samostalnim istraživanjem dolaze do novih spoznaja, a osim novih spoznaja upoznaju i putove kojima dolaze do znanja.

Organizacija i provođenje projektne nastave izazov je nastavnicima, doprinosi lokalnoj zajednici, široj javnosti i ugledu škole.

Literatura

- „Aktualnosti: Najava međunarodnog znanstvenog skupa“. <http://www.isp.hr/1914-najava-medunarodnog-znanstvenog-skupa/> (posjet 26.1.2015.).
- Antić, Ljubomir. „Prvi svjetski rat i Hrvati“. *Hrvatska revija* 2 (2004). <http://www.matica.hr/hr/334/Prvi%20svjetski%20rat%20i%20Hrvati/> (posjet 8.9. 2014.).

¹⁵ Usporedi s Miletić, „Pisani i slikovni izvori u nastavi povijesti“.

- „Borojević Svetozar general“. <http://www.cro-eu.com/forum/index.php?topic=990.0> (posjet 26.1.2015.).
- Borošak Marijanović, Jelena (ur.). *Dadoh zlato za željezo - Prvi svjetski rat u zbirkama Hrvatskog povijesnog muzeja*. Zagreb: Hrvatski povijesni muzej, 2011.
- „Deset tumačenja ko je kriv za Prvi svjetski rat“. <http://www.nezavisne.com/novosti/bih/Deset-tumacenja-ko-je-kriv-za-Prvi-svjetski-rat/230875> (posjet 26.1.2015.).
- Despot, Igor, Filip Hameršak, Vijoleta Herman Kaurić, Helena Miljević Pavić, Krešimir Škuljević. *Prvi svjetski rat. Čitanka-priručnik za učitelje i profesore povijesti u osnovnoj školi i gimnaziji*. Zagreb: Školska knjiga, 2014.
- Hameršak, Filip, prir. „Priče veterana - Ulomci priča veterana Prvoga svjetskoga rata“. *Hrvatska revija* 3 (2014). <http://www.matica.hr/hr/429/%20Pri%20C4%8De%20veterana/> (posjet 26.1.2015.).
- Herman Kaurić, Vijoleta. *Hrvatska i Prvi svjetski rat 1914.-1918. | 2014.-2018. – Akcijski plan za obilježavanje Stogodišnjice Prvoga svjetskog rata*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2013. <http://1914-1918.com.hr/prvi-svjetski-rat/> (posjet 3.1.2014.).
- „Hrvatski odbor za obilježavanje Prvoga svjetskog rata – repozitorij“. <http://1914-1918.com.hr/prvi-svjetski-rat/> (posjet 8.9.2014.).
- „Hrvatska u Prvom svjetskom ratu“. *Wikipedija*. https://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatska_u_Prvom_svjetskom_ratu (posjet 3.1.2014.).
- Ilustrovani list* (1914.-1918.). <http://velikirat.nb.rs/items/browse?collection=194&tags=1914> (posjet 26.1.2015.).
- Jurić, Mirjana. „Zagreb u Prvome svjetskom ratu:povijesne novine kao izvor za istraživanje socijalne povijesti.“ *Libellarium* 2/2 (2009): 121-144. http://hrcak.srce.hr/index.php?s-how=clanak&id_clanak_jezik=100184 (posjet 8. 1. 2014.).
- Kadović, Ana. „Motivacija u nastavi povijesti“. <http://povijest.net/motivacija-u-nastavi-povijesti> (posjet 26.1.2015.).
- „Kaiser Wilhelm II“, <http://www.comicvine.com/kaiser-wilhelm-ii/4005-9630/> (posjet 26.1.2015.).
- Lazić Marinković, Smiljana. „Veliki rat – zaboravljeni rat ?“. http://ss-primijenjenaumjetnostidizajn-zg.skole.hr/projekti_akcije/povijest_smiljana_lazic_marinkovic_prof_savjetnik/1_svjetski_rat_veliki_rat_zaboravljeni_rat. (posjet 26.1.2015.).
- Miletić, Loranda. „Pisani i slikovni izvori u nastavi povijesti“. *Materijali sa stručnih skupova Analiza i interpretacija pisanih i slikovnih izvora u nastavi povijesti*. http://www.azoo.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=5026:materijali-sa-strunih-skupova-analiza-i-interpretacija-pisanih-i-slikovnih-izvora-u-nastavi-povijesti&catid=273:povijest&Itemid=464 (posjet 26.1.2015.).
- Munjiza, Emer, Anđelka Peko, Marija Sablić. *Projektno učenje*. Osijek: Sveučilište J. J. Strossmayera, Filozofski fakultet, 2007.
- „Održan okrugli stol 'Hrvatska i Prvi svjetski rat'“, <http://www.hkv.hr/vijesti/hrvatska/17951-u-hrvatskom-slovu-odrzan-okrugli-stol-hrvatska-i-prvi-svjetski-rat.html> (posjet 26.1.2015.).

- Pirnat, Vlasta. Priprema za nastavnu cjelinu: Oblikovanje (dizajniranje) vizualnih poruka integriranog sadržaja - idejno likovno oblikovanje/dizajniranje plakata, oglasa, slogana, brošure (Zagreb: Škola primijenjene umjetnosti i dizajna, 2014-2015).
- Pranjić, Marko. *Didaktika. Povijest, osnove, profiliranje*. Zagreb: Golden marketing- Tehnička knjiga, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2005. <http://a1450176.sites.myregistedsite.com/web/pedeef/329.pdf>. (posjet 26.1.2015.).
- „Prvi svjetski rat“. *Wikipedija*. http://hr.wikipedia.org/wiki/Prvi_svjetski_rat (posjet 8.1.2014.).
- „Prvi svjetski rat ključ hrvatske sudbine“. *Vijenac* 531-533 (10. srpnja 2014). <http://www.matica.hr/vijenac/531%20-%20533/Prvi%20svjetski%20rat%20klju%C4%8D%20hrvatske%20sudbine/> (posjet 3.8.2014.).
- „Ruski car Nikolaj Romanov bio za stvaranje Velike Srbije“, <http://srbin.info/2012/12/14/ruski-car-nikolaj-romanov-bio-za-stvaranje-velike-srbije/> (posjet 26.1.2015.).
- Rendić-Miočević, Ivo. *Učenik – istražitelj prošlosti: novi smjerovi u nastavi povijesti*. Zagreb: Školska knjiga, 2005.
- Renouvin, Pierre. *Europska kriza i Prvi svjetski rat*. Zagreb: Srednja Europa, 2008.
- „Svetozar Borojević“. *Wikipedija*. https://hr.wikipedia.org/wiki/Svetozar_Borojevi%C4%87 (posjet 26.1.2015.).
- Trškan, Danijela. *Provjera znanja i ocjenjivanje u nastavi povijesti*. Zagreb: Srednja Europa, 2004.
- „Združenim snagama- portreti vojnika“. *Hrvatska revija* 3 (2004), <http://1914-1918.com.hr/427-2/> (posjet 8. 1. 2015.).

SUMMARY

The Great War – the forgotten war? 1914-2014 How to arouse students' interest in this complex matter

In this article, the author outlines the model of work and the results of the interdisciplinary project *The Great War – the forgotten war? 1914-2014*, carried out at the School of Applied Arts and Design in Zagreb, during the second semester of the school year 2013/2014 and at the beginning of the school year 2014/2015.

The author uses the article to emphasize the importance and value of project-based learning, especially the one that integrates various disciplines (history, graphic design and art design) and which is not restricting in its approach. Project-based learning is an experiential education that includes comprehensive learning. The students are encouraged to conduct a research and combine new information and acquired knowledge, as well as to apply and present them in a novel, creative manner. This form of education enables reflection and cognition of aesthetic and ethical values and allows one to raise awareness of a particular topic. This is the form of education in which the students reach new understanding through independent research, familiarizing themselves with the process and pathways of acquiring new knowledge. The organization and implementation of project-based learning represents a great challenge to teachers, the one that contributes to the local community, the general public and the reputation of the school.